

FACULTAT DE CIÈNCIES POLÍTiques I SOCIOLOGIA

GRAU EN SOCIOLOGIA

TREBALL DE FINAL DE GRAU

CURS 2021-2022

L'AJUDA ALIMENTÀRIA EN CLAU DE SOBIRANIA ALIMENTÀRIA

AlterBanc a La Comuna d'Aliments

Magalí Baulida Farrés

NIU: 1526345

Tutor: Josep Lluís Espluga Trenc

Entitat Aps: El Pa Sencer SCCL.

Tutor ApS: Gustavo Duch

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

ÍNDEX

1.	INTRODUCCIÓ.....	2
2.	ESTAT DE LA QÜESTIÓ	3
	2.1 L'emergència alimentària	3
	2.2 L'ajuda alimentària i els bancs d'aliments a Espanya.....	3
	2.2.1 Funcionament.....	3
	2.2.2 Necessitat d'alternatives	5
	2.2.3 AlterBanc què és i com funciona?.....	5
	2.3 Cultura alimentària	6
3.	METODOLOGIA.....	7
4.	ANÀLISI	9
	4.1 La Comuna d'Aliments.....	9
	4.2 Treball Comunitari	9
	4.2.1 Poder de decisió	10
	4.2.2 Noves capacitats i vincles socials	11
	4.2.3 Guanyar autonomia i autoestima	12
	4.3 Cultura alimentària	12
	4.3.1 Reacció versus l'arribada d'AlterBanc.....	12
	4.3.2 Opinió dels aliments	12
	4.3.3 Canvis en l'alimentació	13
	4.3.4 Activitats realitzades a La Comuna d'Aliments	14
	4.4 Necessitats.....	14
	4.4.1 Necessitats alimentàries	14
	4.4.2 Necessitats logístiques.....	14
	4.4.3 Necessitats socials	15
5.	CONCLUSIONS	16
6.	PROPOSTES PER ALTERBANC.....	17
7.	BIBLIOGRAFIA	18
8.	ANNEX 1 - Ampliació de l'explicació del SAG i la Seguretat Alimentària.....	19
9.	ANNEX 2 – Actors i funcionament de l'ajuda alimentària estatal	20
10.	ANNEX 3 - Entrevista a Marta Soler Montiel.....	20
11.	ANNEX 4 – Guió d'entrevista	20
12.	ANNEX 5 – Descripció de les persones entrevistades	22
13.	ANNEX 6 – Graella tipològica plantejada inicialment	23

1. INTRODUCCIÓ

Donada la situació pandèmica i de crisi econòmica, a Catalunya hi trobem un context d'emergència social amb unes característiques complexes que ha donat peu a l'augment de la vulnerabilitat i la pobresa alimentària entre la població urbana. El present estudi se centra en l'ajuda alimentària des d'una visió que és crítica amb el sistema convencional i les polítiques associades i que defensa la necessitat d'alternatives inspirant-se amb les propostes del moviment de la Sobirania Alimentària i l'Agroecologia que han emergit les últimes dècades.

L'any 2020, a partir de la crisi de la Covid-19, a Barcelona neix AlterBanc amb la intenció de crear un nou model de proveïment d'aliments. Aquest permet una major distribució d'aliments frescos (fruites i verdures), de temporada i de proximitat, proveïts per pagesia agroecològica i similar, i s'adreça a entitats de barri, casals o ateneus populars o altres grups d'ajuda mútua des de les quals es reparteixen en forma de cistelles.

El present treball s'ha realitzat en un format d'Aprenentatge i Servei pel qual s'ha desenvolupat al voltant d'una problemàtica detectada per AlterBanc en el desenvolupament de la seva activitat, i es caracteritza per l'existència de resistències en les persones receptores a assumir aquest tipus d'aliments. El treball vol donar resposta a quines són les dimensions socials que aporten les alternatives d'ajut alimentari, quines són les necessitats alimentàries de la població participant d'AlterBanc així com altres necessitats associades i quina valoració fan dels aliments proveïts, i finalment també es plantegen un seguit de propostes i reflexions per millorar els serveis oferts per AlterBanc.

L'estudi s'ha concentrat en una de les xarxes veïnals amb la que ha col·laborat AlterBanc, La Comuna d'Aliments situada a Barcelona als barris de Sagrada Família, Fort Pienc i Dreta de l'Eixample.

Primerament s'analitza l'estat de la qüestió, tot aportant els conceptes i referències teòriques que envolten la problemàtica, seguidament es presenten els aspectes metodològics que han estructurat la recerca i l'anàlisi. A continuació s'hi ha l'anàlisi de les entrevistes i els resultats de l'observació, seguida de les conclusions. Per acabar, es formula un breu apartat de reflexions i propostes per a l'entitat de cara a millorar els serveis i continuar la recerca.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1 L'emergència alimentària

La societat actual es veu portada cap a una situació de grans crisis que s'entrellacen entre elles en les seves causes. La globalització del sistema capitalista s'ha apoderat de tots els àmbits de la vida, inclòs l'alimentari, i ha creat una pobresa estructural que afecta cada cop a un nombre més elevat de persones (Álvarez Vispo, Herrero i Shaw, 2021).

La Sobirania Alimentària -tal com diuen Ariadna Pomar i Guillem Tendero (2015) a l'informe "Ja volem el pa sencer"- se'ns presenta com un concepte, un paradigma, una reivindicació i una proposta que parteix del qüestionament del Sistema Alimentari Global (SAG), que està format per la unió del sistema agroalimentari, el model de desenvolupament i el sistema socioeconòmic internacional actual. El pensament de la Sobirania Alimentària atribueix la responsabilitat de la situació de crisi ecològica i social, però també multidimensional a la modernització agrària i la industrialització i globalització del sistema alimentari que ha donat peu al model agroalimentari basat en la lògica capitalista de maximització dels beneficis privats. (Annex 1)

Per tal de revertir els afectes de l'emergència alimentària en el si del SAG sorgeix el concepte de Seguretat Alimentària, que es critica des de la Sobirania Alimentària per intentar apaivagar les conseqüències amb les mateixes lògiques que les han causat (explicades a l'Annex 1). En canvi, des del moviment de la Sobirania Alimentària es desenvolupa en termes de drets, la definició del dret a l'alimentació on s'inclou la importància de l'adequació cultural en la solució del problema, tal com es defineix a l'Annex 1.

2.2 L'ajuda alimentària i els bancs d'aliments a Espanya

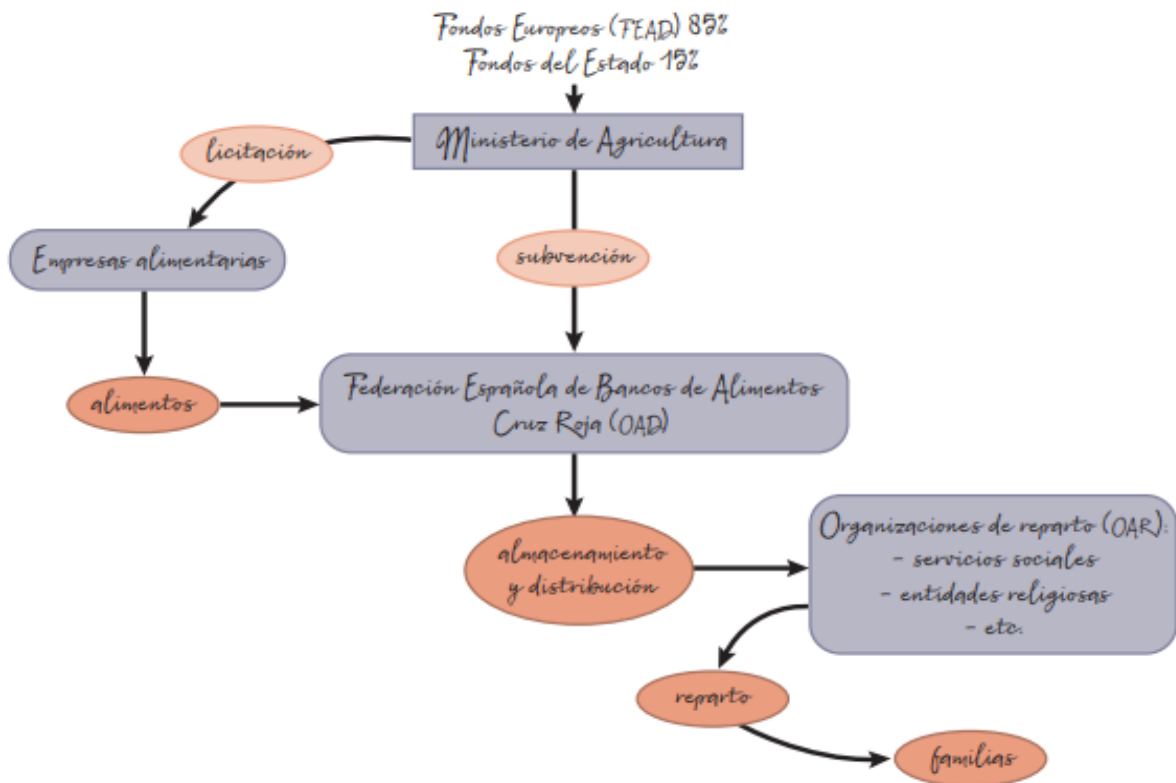
2.2.1 Funcionament

L'ajuda alimentària recull les diferents estratègies i accions que es duen a terme per fer front a les mancances alimentàries que tenen les persones en situació de vulnerabilitat a causa del context d'emergència social, per tant, són aquelles que donen resposta a la pobresa alimentària.

Tal com es veu al següent esquema, l'ajuda alimentària estatal lligada al repartiment de menjar no preparat s'organitza a través del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació que gestiona el Programa d'Ajuda Alimentària per a les persones més desafavorides. Aquest programa compta amb el finançament en un 85% del Fons Europeu per a les Persones Més Desafavorides (FEAD) i en un 15% de l'Administració General de l'Estat (SABC, 2021), en l'àmbit local també hi ha una part provinent de donatius particulars i privats, generalment vinculats a l'església (Pomar i Tendero, 2015).

Aquest procés comprèn: L'adquisició d'aliments a empreses alimentàries a través d'un concurs públic anual amb uns requisits que exclouen les petites empreses. El subministrament als centres d'emmagatzematge i el transport dels aliments a les organitzacions distribuïdores, dels quals les úniques organitzacions prou consolidades per optar-hi són la Creu Roja i la Federació Espanyola de Bancs d'Aliments (FESBAL) i en tenen el monopoli. Finalment, el repartiment dels aliments de forma gratuïta a les persones més desafavorides (a les que se'ls demanen un seguit de requisits) que es fa des de les organitzacions de repartiment autoritzades i són entitats religioses, serveis socials de l'Administració, associacions, fundacions o assemblees i grups locals de les mateixes Creu Roja Espanyola i FESBAL. Així doncs, hi participen quatre grans actors: l'Administració estatal, les empreses agroalimentàries que subministren els aliments, les organitzacions responsables de la distribució dels aliments i les organitzacions de repartiment (SABC, 2021). (Explicació del procés més extensa i detallada a l'Annex 2)

El circuito de la ayuda alimentaria en el Estado español

Revista SABC, 2021, p. 7

Si entrem en la constitució dels productes, el periodista i investigador Miguel Jara ens diu que a una cistella generalment hi trobem farina, arròs, pasta, llegums, sucre, oli, ous, llet sencera, tomàquet fregit, carn precuinada, galetes “María”, cacau i aliments infantils (Jara, 2021). És una dieta que tot i ser limitada, parcialment és correcta amb els llegums, l’arròs, els ous i l’oli, però hi abunden els hidrats de carboni, el sucre i hi falten aliments frescos. Veiem, doncs, que l’ajuda alimentària no proporciona una dieta que garanteixi una alimentació correcta de la població que no hi té accés perquè opera amb la lògica d’omplir panxes i ofereix lots tancats on els usuaris no poden escollir què reben (Jara, 2021).

Tal com hem anat veient hi ha diverses crítiques que s’han formulat al sistema de repartiment de menjar no preparat, algunes van enfocades als aliments que es reparteixen, com acabem de veure, i d’altres al model de producció i distribució que promou. Dins d’aquestes segones ens trobem que el Pla d’Ajuda Alimentària de la UE ha passat de ser una ajuda puntual de la PAC (Política Agrària Comú) a una subvenció directa (FEAD) i, per tant, s’ha capgirat la lògica de cobrir els costos dels excedents alimentaris que produeix el sistema perquè ara les empreses compten amb els diners per donar sortida a una part de la seva producció. Aquest procés que abanderava la lluita contra el malbaratament alimentari ara el perpetua (Pomar i Tendero, 2015). També s’ha criticat que el model genera unes despeses de transport i emmagatzematge molt elevades que es podrien rebaixar fàcilment si la compra dels aliments fos a petits productors pròxims als serveis de repartiment (SABC, 2021). Així doncs, l’explicació crítica puntualitza que el sistema que és profundament capitalista no és viable ni econòmicament, ni ambientalment, ni socialment.

2.2.2 Necessitat d'alternatives

És molt interessant per l'Agroecologia i el moviment de la Sobirania Alimentària, i per l'acompliment correcte del dret a l'alimentació, accedir en l'ajuda alimentària per fer-la més funcional i sostenible i que repercuteixi positivament al territori local i a la gent que hi accedeix. Així doncs, trobem un seguit de propostes emergents arreu del món que incorporen elements del paradigma de la Sobirania Alimentària.

Aquests projectes expressen, per una banda, la voluntat de trencar amb les lògiques assistencialistes i de donar el control de l'alimentació a la població local (objectius a mitjà i llarg termini) i demostren el compromís d'anar més enllà de disposar menjar urgent per a les persones que no se'l poden permetre. Així doncs, productors i consumidors tenen una gran presència en la presa de decisions estratègiques i definitòries del projecte. En aquest cas les persones en situació de vulnerabilitat, que són les consumidores, es vinculen al projecte en condició de participants i no d'usuàries, de tal manera que són elles les protagonistes de buscar solucions a les seves problemàtiques i de canviar les seves situacions. Se segueix l'estratègia social basada en el treball comunitari perquè les participants es corresponsabilitzin del bon funcionament del projecte i també es facilita el repartiment i accés dels aliments de forma igualitària, adaptada a les seves necessitats i amb capacitat d'escollir què volen menjar. Se'ls ofereix la possibilitat de cuinar el menjar elles mateixes en els casos dels menjadors socials, i de lliurar el menjar en el mateix domicili o en espais normalitzats com menjadors escolars, casals de gent gran o restaurants socials que permeten evitar l'exposició pública dels serveis i prestacions que té un efecte estigmatitzador de la pobresa. D'aquesta manera les persones participants d'aquests projectes guanyen autonomia i autoestima, desenvolupen activitats que els aporten capacitats i habilitats pràctiques i socials, i prenen el control de les seves vides. (Pomar i Tendero, 2015).

D'altra banda, els aliments que es distribueixen han de complir una sèrie de requisits nutritius i pel que fa al model de producció, distribució, comercialització i consum per tal de considerar-los de qualitat. Han de ser innocus (absència de contaminants, patògens, etc. i adequats a les necessitats alimentàries espacials de persones celíaques, diabètiques entre d'altres), han de tenir un valor nutricional adequat, produïts seguint el model d'agricultura ecològica o agroecològica, de proximitat, frescos i de temporada i adequats a la cultura alimentària tradicional del territori alhora que es tenen en compte les necessitats culturals o religioses del fenomen migratori (Pomar i Tendero, 2015).

Des d'aquesta dimensió que pretén fer front al sistema agroalimentari dominant cal que es promoguin aliances entre els agents socials que miren de donar una resposta transformadora al fenomen de la pobresa alimentària a través d'aquests projectes per donar-los més força. Ara per ara estan sent impulsats gràcies a la col·laboració entre diversos tipus d'actors, d'entre els que destaquen els col·lectius de base del moviment català per l'Agroecologia i la Sobirania Alimentària, les entitats del tercer sector social i del tercer sector ambiental, les empreses de l'economia solidària i les administracions públiques locals i regionals. A poc a poc aquests projectes han anat guanyant el suport de les administracions locals que comencen a veure les necessitats d'alternatives més equitatives, sostenibles i justes ecosocialment. (Pomar i Tendero, 2015).

2.2.3 AlterBanc què és i com funciona?

AlterBanc és una plataforma que uneix entitats veïnals de l'economia social i solidària de diversos barris de Barcelona i de l'Hospitalet de Llobregat amb col·lectius agroecològics de la zona. Va néixer en el context de pandèmia l'any 2020 quan la situació d'emergència social va culminar amb el col·lapse dels serveis socials, mentre que l'empresa de distribució EcoCentral

dedicada a proveir aliments agroecològics a menjadors escolars va trobar-se amb la necessitat de donar una altra sortida a la seva producció. Les organitzacions veïnals van formar-se en un primer moment per donar resposta a l'emergència alimentària que vivien i passat el confinament s'han pogut repartir aliments puntualment en aquestes xarxes amb la idea de ser més duradores en el temps, i fins a formar prototips d'economat popular i rebost de productes agroecològics en aquests indrets. Funciona de manera que cada xarxa ha establert l'organització i el repartiment dels aliments de la forma que més bé li ha funcionat, però posant en pràctica la tesi de la Sobirania Alimentària en tant que constitueix una alternativa als bancs d'aliments convencionals.

2.3 Cultura alimentària

Des d'una perspectiva de Sobirania Alimentària, no només es considera que els aliments han de ser entesos com un dret més que com una mercaderia, sinó que també es té en compte la importància de la seva adequació cultural (vegeu l'Annex 1).

La cultura alimentària és un concepte antropològic construït per fer referència al lligam que hi ha entre l'ésser humà biològic i l'ésser humà social en l'acte d'alimentar-se. D'aquesta manera, es valora el seguit de comportaments socioculturals que es donen al voltant de l'alimentació; la categorització dels diferents aliments, les prescripcions i les prohibicions tradicionals o religioses, els rituals a l'aula i a la cuina, etc., tot el que estructura l'alimentació quotidiana. A més també fa referència a una identitat alimentària que indica la pertinència culinària a un territori determinat. (Contreras i Gracia, 2005)

Pel que fa a la relació entre migració i alimentació Víctor J. Martín (2005) explica que els hàbits alimentaris són una eina per observar el grau d'integració social de l'immigrant a la nova societat. I obté com a resultat que a Espanya el model alimentari dels immigrants el marca la seva disponibilitat econòmica. Si tenen una inserció laboral ràpida amb una remuneració suficient, combinen els plats originaris amb menjar espanyol, si passa al contrari, es reforça la identitat originària. En conseqüència, es pot preveure que les persones que participen en programes d'ajut alimentari es trobaran en aquesta segona situació.

Pel que fa a l'alimentació de la població en general Claude Fischer identifica el pas de la gastronomia a la gastro-anomia, en el que expressa que: "L'alimentació moderna encarna la llibertat de menjar fora dels requisits i les normes de la sociabilitat alimentària, fora de les constriccions cronològiques, dels horaris familiars, fora de les exigències rituals establertes. Encarna la satisfacció d'una golafreria infantil, en la que la lllaminadura (hamburgueses, sandvitxos, gelats monumentals) triomfa en detriment del menjar." (Citat per Fernández i Morán, 2018, p. 24)

3. METODOLOGIA

L'objectiu general d'aquest treball és indagar en com els sistemes alternatius d'ajut alimentari, com AlterBanc, contribueixen a resoldre necessitats alimentàries de la població. Els objectius específics són esbrinar:

- Quines són les dimensions socials que aporten els sistemes alternatius d'ajut alimentari en general i AlterBanc en particular.
- Quina valoració fan dels aliments proveïts les persones participants d'aquests sistemes alternatius.
- I, finalment, plantejar un seguit de propostes i reflexions per millorar els serveis oferts per AlterBanc.

Ha seguit una metodologia qualitativa, s'ha desenvolupat en una primera etapa de ruptura epistemològica a través de recerca teòrica i entrevistes exploratòries amb persones expertes i responsables de les entitats que participen amb AlterBanc. En una segona etapa s'han realitzat entrevistes a persones participants de La Comuna d'Aliments que han rebut cistelles agroecològiques d'AlterBanc en un o dos moments del seu pas per l'associació. Finalment, s'ha dut a terme una anàlisi d'aquestes entrevistes tot lligant-lo amb els coneixements teòrics recollits en un principi al voltant de les hipòtesis i objectius de treball plantejats que ha donat pas a la formulació de propostes.

Per tal de construir les hipòtesis s'han realitzat tres entrevistes exploratòries i una observació. La primera a Marta Soler professora de la Universitat de Sevilla, experta en agroecologia i economia, per tal de plantejar els reptes que té l'agroecologia en l'ajuda alimentària (vegeu l'Annex 3), tot seguit s'ha fet una entrevista a Laia Ramos, tècnica de La Fundició, una cooperativa sociocultural de l'Hospitalet de Llobregat, per obtenir informació sobre el funcionament d'AlterBanc i de les relacions amb la seva entitat en concret. Finalment, s'ha aplicat la tècnica de l'observació (dia 26 de març 2022 al Casal de barri Transformadors, Barcelona) i s'ha agafat notes i parlat amb diverses persones de La Comuna d'Aliments, la xarxa d'aliments que agrupa els barris de Sagrada Família, Fort Pienc i Dreta de l'Eixample de Barcelona, on s'ha concentrat l'anàlisi, per veure la seva organització i funcionament.

Un cop construïdes les hipòtesis s'ha establert contacte amb les tres entitats veïnals on ha participat AlterBanc per tal de realitzar les entrevistes a les persones usuàries del servei. Malgrat que s'havia plantejat una mostra més àmplia, finalment només s'han dut a terme entrevistes amb profunditat a quatre persones participants de La Comuna d'Aliments, segons la graella tipològica següent (E1, E2, E3, E4):

Participants de La Comuna d'Aliments		TEMPORAL			
		DES PRINCIPÍ	DEL INCORPORACIÓ TARDANA		
GÈNERE	DONA	E1, E4	E2	Estrangera	PROCEDÈNCIA
	HOME		E3	No estrangera	

(Vegeu a l'Annex 4 el guió d'entrevista i a l'Annex 5 el perfil complet de les persones).

Cal remarcar que el fet que aquest treball s'hagi realitzat seguint la metodologia Aprenentatge i Servei ha fet més difícil la realització de les entrevistes a causa del caràcter voluntari de les entitats, la limitació de persones participants d'aquesta activitat i diferents problemàtiques de funcionament intern que s'han donat, reduint-se a la meitat el nombre d'entrevistes i reduint-

se a una única xarxa d'aliments participant (vegeu a l'Annex 5 la graella tipològica inicial). És per aquest motiu que es tracta d'un treball molt exploratori i que podria allargar-se molt més.

Les hipòtesis que es van deslligar en construir la problemàtica i que han estructurat l'anàlisi són:

- El banc d'aliments d'AlterBanc va més enllà de proporcionar el dret a l'alimentació, crea un sentiment de comunitat en el veïnat que permet actuar sobre altres vulnerabilitats associades que també pateixen les persones participants en el projecte.
- Les persones participants d'AlterBanc mostren un petit rebuig dels aliments agroecològics que desconeixen per pertinença a una cultura alimentària estrangera
- El rebuig és una reacció puntual a la qual gràcies a les activitats associades que es desenvolupen en els espais es transforma en una acceptació.

4. ANÀLISI

L'anàlisi de les entrevistes se centra en quatre grans apartats. Les tres categories resultades de les hipòtesis i objectius i un primer apartat introductori que explica el funcionament de La Comuna d'Aliments, a partir de la informació extreta d'entrevistes i de l'observació participant a l'activitat.

4.1 La Comuna d'Aliments

La Comuna d'Aliments és una xarxa d'aliments veïnal que agrupa persones dels barris de Sagrada Família, Fort Pienc i Dreta de l'Eixample de Barcelona. Va formar-se durant el confinament domiciliari el maig de 2020 per tal de donar resposta a la crisi sanitària, econòmica i social on tantes persones i famílies es van trobar en situacions d'extrema vulnerabilitat i sense accés a l'ajuda estatal. Es manifesta des de bon principi amb un discurs crític amb el sistema capitalista i amb el sistema d'ajuda alimentària, per això funciona de manera autogestionada i assembleària. Acabada la part més crítica de la pandèmia, la xarxa, que ja havia pres forma, va continuar essent una ajuda imprescindible per a moltes famílies i ha seguit amb la seva activitat fins el dia d'avui. El novembre de 2020 van ocupar un taller mecànic al carrer Aragó anomenat La Mecànica en el qual van desenvolupar la seva activitat fins al març de 2022, que han estat desallotjats i s'han vist obligats a traslladar-se al Casal Transformadors de Fort Pienc que és un espai municipal.

Pel que fa al tema alimentari, les persones amb qui s'ha parlat han destacat que en un principi La Comuna rebia ajuda estatal a través de donacions d'aliments del Banc d'Aliments, però que més endavant per diversos motius es va retirar aquesta ajuda, entre els que s'han apuntat hi ha la falta de certificats de manipulació d'aliments, la falta de garanties d'higiene i la manca de control de les persones que reben l'ajuda. Així doncs, es va decidir de fer reciclatge d'aliments, de manera que cada dissabte al migdia les persones que volen rebre aliments i un seguit de voluntaris, es troben per agafar carretons i anar als mercats més propers (Mercat de Sagrada Família, Mercat de la Concepció i Mercat de Fort Pienc) i a alguns comerços del voltant que s'hi avenen, a recollir els aliments que ja no es vendran o que les botigues volen cedir. Un cop arriben al local es distribueixen els diversos aliments en les cistelles segons les persones que hi hagi a la unitat familiar i finalment es neteja l'espai. En dues ocasions (maig de 2021 i febrer de 2022) han rebut les cistelles d'AlterBanc que s'han ofert a les persones participants simultàniament a l'activitat dels dissabtes durant un mes.

Pel que fa a l'organització interna hi ha un grup de joves voluntaris que són els impulsors del projecte i juntament amb les persones participants constitueixen una assemblea que decideix i actua per al funcionament i continuació de l'activitat. Hi ha diferents càrrecs que són rotatoris com el de comunicació (responsabilitzar-se del telèfon de La Comuna i fer les llistes de les persones que hi haurà cada setmana) però sobretot la feina es fa els dissabtes fent les tasques explicades.

4.2 Treball Comunitari

Tal com hem vist a l'explicació de Pomar i Tendero (2015), les propostes en clau de Sobirania Alimentària es caracteritzen per dur a terme una forma de treball comunitari i La Comuna, tot prenent-ne el nom, promou aquesta pràctica. Per analitzar aquest impacte es parteix de les entrevistes on es troben diversos indicadors que analitzarem a continuació.

4.2.1 Poder de decisió

Pel que fa a les persones entrevistades veiem com en els quatre casos es demostra un coneixement extens sobre el funcionament i el recorregut de l'entitat, tant en els casos que s'hi ha participat des del principi (l'E1 i l'E4) com els que arriben una mica més tard (E2 i E3). Les quatre persones en formen part activament i expliquen de la mateixa manera que hi ha tres grups per executar les tasques de dissabte, el grup del mercat, el grup de repartir i el grup de neteja, i que a més es fan assemblees en les quals hi participen i hi ha càrrecs com el de xarxes social o el de contactar amb altres iniciatives veïnals. També trobem que tenen en comú un discurs molt clar sobre la necessitat que la gent participi per tal de fer funcionar l'activitat, tots demostren un fort compromís amb el funcionament de l'activitat.

“La Comuna és de tothom, tothom tiene cabida, si tu treballes, vamos como la época prehistórica teníamos que recolectar, traer las cosas y después nos les repartim. Aquí ningún manda, eso no es de ningún, es de tothom, de totes. Tu arribes, lo que demanem és que la gent colabore porque hay molta faena que podem fer entre tots” (23:48, E1)

“Falta gente para ayudar, [...] lo que todos queremos es que la gente se involucre y vaya ayudar también además de recoger la siesta. [...]. Que la gente vea que no es solamente de unos voluntarios, que esto es algo que es como del pueblo, que es de ellos también y que pueden participar ayudando.” (10:00, E2)

En el cas de l'E1, l'E3 i l'E4 havien tingut contacte amb Serveis Socials anteriorment i havien rebut ajuda alimentària, tot i que l'E3 de seguida va trobar La Comuna i va decidir prescindir del que li oferien els Serveis Socials.

“burocràticament, les ajudes són molt poques, et fan esperar un mes per recórrer a un subsidi i a Serveis Socials et fan estar en una llista d'espera i les opcions, solucions, que em donaven no m'anaven gaire bé tampoc. Era un àpat al dia en un menjador social que em quedava molt lluny de casa.” (1:23, E3)

En canvi, l'E1 i l'E4 sí que hi havien tingut una relació més estreta amb aquest tipus d'ajuda. L'E1 en concret havia participat de voluntària en un Banc d'Aliments i en fa una comparació molt crítica destacant la falta de participació dels voluntaris en les decisions.

“Diferència abrumal, bestial, perquè allí entre que era una Iglesia, estava tot molt concentrat, ellos eran los que mandaban, havia un amo (por así decirlo) y era también muy machista porque siempre posaven un noi (com que els nois sempre tenen més temps de sobres). A veces era molt autoritari y lo portaven com si fossi un regiment.” (20:35, E1)

“El Banco de Alimentos no funciona así, tu vienes, te dan tu caja y te vas. AlterBanc también, viene el camión y ya está. En Comuna nosotros mismos conseguimos comida, si no viene gente no podemos ir a los mercados, tenemos que tener una consciencia y responsabilidad, Nosotros no sabemos cada vez cuanto conseguimos. No hay nadie quien es responsable, si es comuna, es comuna.” (10:25, E4)

En el cas de l'E1 i l'E3 la seva explicació es diferencia de les altres per una presència d'un discurs polític molt contundent respecte al paper de La Comuna com a iniciativa amb una voluntat transformadora del Sistema d'ajuda alimentària i del Sistema Alimentari Global. En el cas de l'E1 participa activament amb altres iniciatives veïnals i fa temps que es mou en aquestes lluites socials, i en el cas de l'E3 és la seva primera experiència, però ha mostrat molt d'interès a informar-se sobre tot aquest moviment.

"Hoy por hoy, surt amb mas força, perquè estem amb una manca de que nos resuelvan los governs y políticos, i si no demanem coses, i no agrupem amb comunitat i fem xarxa és impossible que nos facin cas, yo soy partidària de que gràcies això se consiguen moltes coses. El que no grita no mama y ahora tenemos estás necesidades que antes no teníamos." (31:49, E1)

"Hi ha una necessitat social que els Serveis Socials no solucionen que és l'ajuda alimentària i la dels agricultors agroecològics que estan col·laborant amb menjadors escolars, que s'han agrupat i s'han organitzat de manera autogestionada per sortir-hi tots guanyant." (13:11, E3)

Pel que fa a l'E2 i E4 hi trobem una presència menys explícita de discurs polític pel canvi social i, en canvi, es destaca un coneixement i preocupació pel funcionament de l'entitat en concret. Finalment, en els quatre casos s'hi veu una idea sòlida sobre quines mancances té l'activitat i totes fan propostes de millora.

4.2.2 Noves capacitats i vincles socials

El treball comunitari fomenta entre les persones que hi participen l'adquisició de noves capacitats i habilitats pràctiques i socials. Alhora permet la construcció de vincles socials que permeten afrontar no només la vulnerabilitat alimentària sinó que també altres necessitats associades a la situació de pobresa o exclusió social.

En aquest sentit, descobrim que les persones que no havien estat abans en activitats de treball comunitari ni en ajuda alimentària com a tal (E2 i E3) fan evident un aprenentatge en algun d'aquests sentits. Com aprendre a cuinar, a perdre la vergonya a l'hora d'anar a demanar aliments al mercat o de rebre ajuda, aprendre coses sobre el barri on viuen, els comerços que hi ha o sobre altres cultures. Les dues altres no ho remarquen tant.

El que sí que destaquen totes les aportacions és la creació de vincles socials que tot i qualificar-los d'amistat i de família, veiem que sobretot se sustenten en una companyonia i una creació de xarxa de suport, pel fet que costa que transcendeixin a l'activitat i quan ho fan és per prestar-se algun tipus d'ajuda.

"No mucho más allá, la verdad, solo cuando estamos haciendo alguna actividad o el reciclaje, más adelante cuando esto se termine, espero que no, sí que quedará alguna amistad. [...] Le he donado unos juguetes a una señora que tiene unes niñas, nadie lo sabe." (6:25, E2)

"Si, pero es como más contactos, por ejemplo, dos veces me pedían ayudar a otras personas de Ucrania que vienen ahora por conflicto, y gente de comuna me dice mira yo conozco esta chica y yo puedo ayudarles. [...] Una vez yo pedí guardar cosas en casa y también me ayudaron" (8:55, E4)

Un altre aspecte destacable és la relació que tenen amb les persones joves voluntàries, les tracten com uns participants més, però els agraeixen molt l'esforç altruista que fan. Alhora totes destaquen la bona relació que tenen també amb ells, com per exemple l'E3 diu que ha après moltes coses sobre l'acció política que desenvolupa l'activitat que desconeixia totalment, parlant amb aquestes persones joves.

4.2.3 Guanyar autonomia i autoestima

Finalment, aquests processos tenen per objectiu que les persones siguin més autònomes respecte a les seves problemàtiques evitant l'assistencialisme i revertint o esquivant l'estigmatització social que representa viure una situació de pobresa i rebre ajuda.

Pel que fa a aquest aspecte quan es pregunta directament a les persones entrevistades sobre com els fa sentir estar rebent aquesta ajuda totes responen molt positivament, recalcant que no se senten estigmatitzades i que per contra se senten molt agraïdes de l'ajuda que suposa La Comuna i orgullosos de formar-ne part. També responen tenint en compte que és un sistema de rebre i donar, i que, per tant, a més del menjar que s'estalvien de comprar perquè el treuen de La Comuna (estimat amb uns 20 € setmanals i que amb AlterBanc era encara més) suposa una activitat en la qual ajuden a altres persones, a totes els agrada poder estar ajudant i sentir que s'agraeix la feina feta.

"Es una cosa muy buena que hay organizaciones que ayudan, porque cuando tienes una situación fuerte y tú no sabes donde conseguir comida es muy importante para que gente se sienta bien, [...] para no pasarlo mal sabes." (38:22, E4)

"Siempre me ha gustado mucho ayudar a la gente [...] espero que dure mucho tiempo" (9:46, E2)

4.3 Cultura alimentària

Pel que fa a la cultura alimentària es vol analitzar quins canvis ha suposat l'adquisició de productes agroecològics proveïts per AlterBanc en aquesta, tot mirant si s'ha alterat l'alimentació però també la percepció d'aquests productes i les seves propietats entre les persones participants d'AlterBanc.

Les persones de La Comuna han parlat de tres tipus d'aliments, els que adquireixen o adquirien elles al supermercat, els que els donen als mercats municipals, reparteixen cada dissabte i no se'n coneix les propietats en concret i els agroecològics que ha repartit AlterBanc en dues ocasions. En els tres casos es tracta de verdura i fruita, però en el cas dels mercats sovint també recullen pa, brioixeria, dolços, carn i peix.

4.3.1 Reacció versus l'arribada d'AlterBanc

En els quatre casos relaten una reacció molt positiva davant l'anunci que rebrien els productes d'AlterBanc, en alguns casos ja coneixien i havien provat els productes ecològics, i en d'altres els coneixien, però no els havien provat. I no emfatitzen cap diferència entre la reacció el primer cop que els van rebre i el segon cop.

"Todos dijeron que muy bueno, porque es ecológico, mejor calidad... La gente pregunta, ¿Cuándo vuelve AlterBanc?" (26:22 E2)

4.3.2 Opinió dels aliments

Dels aliments que porta AlterBanc totes les persones entrevistades en destaquen que són frescos, de qualitat i abundants. Totes fan referència al fet que són més bons que els que acostumen a comprar al supermercat o en altres llocs semblants. I també els atribueixen el fet que són molt cars i menys accessibles pels que no s'ho poden permetre.

"Se nota molt la diferència en menjar-ho tant la verdura como la fruta." (34:12, E1)

S'observa en les respostes que cap d'aquestes persones distingeixen els matisos entre els productes agroecològics i els ecològics i els posen dins el mateix sac, i totes indiquen en algun moment que es tracten de productes frescos, d'horta i recentment collits (identificant que són de proximitat). Tan sols l'E1 i l'E3, que són les persones que tenen un discurs polític més format, destaquen a més de la procedència i de la manera com es produeixen, el fet que són de temporada i que a través del seu consum es promou la pagesia local i (en el cas de l'E3) la Sobirania Alimentària. Per tant, equivalen els productes agroecològics als ecològics i només la meitat de les entrevistades destaca quin és l'impacte social i econòmic que té el seu consum i promoció.

També cal remarcar que en diverses ocasions les quatre persones entrevistades equiparen en qualitat de gust i aspecte la fruita i verdura que adquireixen als mercats setmanalment i la que adquirien a través d'AlterBanc tot distingint-la de les que es troben als supermercats. Això porta a pensar que la fruita i verdura del mercat presenta una qualitat semblant als productes agroecològics, però el fet que es desconeix la procedència i propietats dels primers productes no permet extreure'n conclusions.

“Se nota la diferencia, yo lo he notado en el tomate. Los tomates ecológicos saben mejor que los de supermercado, es que son deliciosos los tomates ecológicos.” (25:05, E2)

“Hay manzanas que me dan miedo, porque son como iguales y pienso, ¿eso que es? clon! No tienen ni olor, ni sabor, ni calidad. Al supermercado yo nunca compro, más prefiero un paquistaní, por ejemplo, allí más o menos parece algo normal” (27:28 E4)

4.3.3 Canvis en l'alimentació

En tots els casos es relata alguna mena de canvi en l'alimentació per tal d'incloure aquests productes.

Pel que fa a l'E1 explica que ella fa molts anys que és a Catalunya i que a través de tenir molt contacte amb persones catalanes va fer un gran esforç per adaptar-se a la cultura alimentària d'aquí i abandonar la pròpia, per això l'adaptació als productes que li oferia AlterBanc i La Comuna (varietats locals) no li va ser gens difícil. Per tant, ella identifica la necessitat de canvi alimentari a un canvi de cultura alimentària des de la de procedència a la de destinació en el cas de les persones migrants.

Els casos de l'E2 i l'E4 tenen un recorregut semblant, són persones que provenen d'altres cultures i ja tenien molta més predisposició a menjar verdura perquè indiquen que els agrada molt. Assenyalen que el canvi ha estat en la introducció de noves varietats vegetals que desconeixien i que en un principi van haver de fer un esforç per esbrinar com cuinar-les, però que van acollir sense problemes. Relaten que algun cop no hi ha cap persona de La Comuna que reconegui un aliment i entre totes busquen com cuinar-lo. Actualment, han arribat a comprar-ne pel seu compte i tot, ambdues posen l'exemple del bulb de Fonoll.

En el cas de l'E4 també relata un petit canvi en arribar a Catalunya, no tan marcat per un canvi en la cultura alimentària, però sí en la introducció de nous productes que no hi havia al seu país com l'oli d'oliva, el pernil, o el formatge.

En el cas de l'E3 remarca que ha canviat la seva dieta cap a una dieta més mediterrània i que ha après a cuinar. Ell cuinava coses ràpides i senzilles, moltes precuinades i, en canvi, ara destaca tot el procés de buscar receptes per tal d'aprofitar al màxim els productes que adquireix (fent brous i croquetes), d'organitzar els aliments i d'haver reduït molt el seu consum de carn, per tant, indica que menja més sa i que ha adquirit consciència del que menja. És possible que aquest canvi tingui una raó de gènere.

4.3.4 Activitats realitzades a La Comuna d'Aliments

Pel que fa a la promoció del canvi d'hàbits i de la introducció d'aquests productes a les vides de les persones que participen a La Comuna es troba que totes han observat o viscut fenòmens on hi havia una desconeixença d'alguns productes i que en alguns casos les altres participants apartaven aquests productes de la seva cistella. En aquestes explicacions s'hi barregen tant, productes d'AlterBanc com del mercat. Per tant, una de les tasques que tant l'E1 com l'E2 diuen que han dut a terme és la de fer pedagogia i explicar a aquesta gent com cuinar aquests aliments, posen l'exemple de les carxofes i les bledes.

“De vegades tenemos que hacer de cuineros i dir como se hacen las cosas perquè hay gent que son de otros países y no saben ni como pelar una alcachofa, no saben ni como se menja, y la van deixant” (37:43, E1)

També es va dur a terme una activitat de cohesió on cadascú portava un plat característic del seu país i es va fer un tast.

L'E4 explica que van enviar un missatge pel mòbil anunciant que vindria AlterBanc i explicant les característiques dels productes que ofereixen.

L'E2 destaca que un dia van convidar-los a una xerrada que organitzaven uns pagesos locals a Barcelona en la que parlaven sobre Agroecologia.

4.4 Necessitats

Pel que fa a les propostes aportades per les persones entrevistades es poden agrupar en tres tipologies de necessitats o propostes de millora, tan personals com pel que fa a l'entitat:

4.4.1 Necessitats alimentàries

Hi ha aliments que no s'aconsegueixen, com serien aquells que es conserven durant més temps (arròs, pasta, llegums, llet...). Curiosament, són els aliments que ofereixen els Bancs d'Aliments convencionals i que ara els han d'adquirir pel seu compte. Per cobrir aquesta necessitat caldria incorporar productes d'aquest tipus i, es proposa que potser en un futur és possible obtenir una col·laboració amb alguna empresa que es dediqui a fer això i fos de l'estil d'AlterBanc, amb uns principis concrets. Per algú altre la combinació d'AlterBanc i els reciclatges de manera continuada seria suficient, i només troba a faltar quantitat en l'oferta setmanal. Algú altre, en canvi, reclama més quantitat i qualitat, posant de manifest que AlterBanc proveeix tot això i que s'ha de buscar la manera de no dependre de les sobres. Finalment, hi ha una proposta d'activitat d'intercanvi de receptes que algú altre suggereix que es comparteixin per les xarxes socials de l'entitat.

4.4.2 Necessitats logístiques

Hi ha gent que no se sent còmode a l'espai municipal i prefereixen un local propi on controlar el que hi passa, hi ha la necessitat de repensar quin espai es vol.

Falta de gent que hi vagi a treballar, cada cop hi ha menys gent disposada a arribar d'hora els dissabtes i anar als mercats, la majoria de gent arriba quan ja està tot fet i recullen el menjar. Es remarca que aquesta no és la dinàmica que permet un bon funcionament de l'activitat i s'ha d'incentivar més. Es proposa més concreció amb l'organització confeccionant llistes setmanals de les persones encarregades de les tasques del dissabte.

També es comenta que per repartir aliments com el peix o la carn fa falta promoure que la gent porti bosses de plàstic de casa per reutilitzar-les.

4.4.3 Necessitats socials

Es destaca la necessitat de conscienciar sobre l'impacte dels productes i l'alimentació.

"És important que s'expliqui aquest tipus de menjar, perquè és nou, molt diferent a lo que estàvem acostumats y la gent no se pone tampoco a pensarlo. A més és un col·lectiu que la tele no la ve, ni hoye la radio, vive en otro món totalment diferent al que poden viure la gent jove i d'aquí." (49:33, E1)

També es fa èmfasi en la pèrdua de la Xarxa de Suport Mutu (formada durant la pandèmia i que després es va dissoldre) des de la que es treballava la cohesió social i que pot ser clau per assegurar la continuïtat de l'activitat.

5. CONCLUSIONS

Els resultats d'aquest treball donen resposta als objectius específics, però pel que fa a les hipòtesis plantejades es fan difícils de validar per una falta de representativitat a la mostra.

Es fa molt evident en l'anàlisi de les entrevistes que, a partir de la necessitat de col·laborar per poder tenir menjar, les persones han desenvolupat una cohesió social òptima per desenvolupar l'activitat. A partir d'aquest discurs i del de la solidaritat mútua (el fet d'estar duent a terme una tasca entesa com a solidària) es legitima la posició social de l'ajudat tot aportant apoderament per reivindicar la seva situació, d'aquesta manera no els fa gens de vergonya estar rebent ajuda. És també necessari per a aquest procés, desenvolupar el sentiment de pertinença en un grup (qualificat de família en diversos casos), i així fer créixer el compromís amb l'entitat. Així mateix, també constitueixen una xarxa de suport entre elles que va més enllà de l'ajuda alimentària i que s'equival a la feina que es feia a la Xarxa de Suport Mutu. En aquest sentit, La Comuna d'Aliments encaixa amb la descripció que ofereixen Pomar i Tendero (2015) d'ajuda alimentària que pretén revertir l'assistencialisme i que és crítica amb el sistema d'organització convencional.

Pel que fa al rebuig dels aliments es constata que hi ha casos en els quals es desconeixen els productes i com cuinar-los, sobretot certs tipus de verdures, o que fa mandra cuinar-los (com en el cas de les carxofes) i, per tant, s'eviten. També s'ha indicat que de vegades això passa per un fet religiós, com les persones que mai volen cert tipus de carn. Es pot atribuir doncs que aquest petit rebuig, que sembla que no es dona de manera general, és causat per un fet de desconeixença. Aquesta pot ser fruit d'un origen cultural estranger amb una cultura alimentària diferent, o pel fet que es tracta de varietats poc comercialitzades i per tan poc conegudes independentment de l'origen. S'ha de dir que no s'ha pogut diferenciar si els aliments als que fan referència són dels mercats o dels que proveeix AlterBanc perquè se'n parla de manera general.

Ara bé, sembla que des de La Comuna s'ha impulsat poc el fet pedagògic, s'ha dut més a terme a partir de la iniciativa personal d'aquelles persones que reconeixen quan algú no sap com cuinar alguna cosa i l'hi expliquen. És també per això que hi ha expectatives molt diferents respecte al consum alimentari a La Comuna d'Aliments.

Hi ha algunes diferències entre les experiències viscudes que es podrien afirmar per raó de gènere o d'origen cultural, però no s'ha pogut comprovar per falta de representativitat a la mostra.

Finalment, s'ha pogut veure que les persones participants d'AlterBanc consideren que es proveeix una quantitat correcta d'aliments i que són de gran ajuda, però que potser faltaria incorporar-hi més varietat, en tant que hi ha persones que prescindeixen dels aliments que no reben com arròs o llegums i que es limiten a menjar les fruites i verdures amb la carn, el peix o les altres coses que poden recollir al mercat. Es fa palès que hi ha una voluntat compartida de buscar la manera de proveir altres aliments, encara que també consideren que no poden assumir més carrega de feina.

6. PROPOSTES PER ALTERBANC

Per tal que aquest treball compleixi la seva funció donada per la modalitat ApS, es presenten un seguit de problemàtiques observades i reflexions que poden interessar a l'entitat en la tasca per la seva continuïtat i per al desenvolupament de l'activitat d'AlterBanc.

Primerament, es planteja una reflexió interessant relacionada amb el format que ofereix AlterBanc i com s'hauria de pensar si tingués la intenció de ser un model d'implementació fix. És notori que el model actual d'entrega dels aliments directament a l'entitat redueix considerablement la figura de l'usuari participant assimilant-se més al model convencional pel que fa al treball comunitari. En el cas de La Comuna d'Aliments divergeix molt respecte a la forma de funcionament que han adoptat, però actualment els és funcional perquè ho combinen amb el reciclatge. Es podria pensar que aquest model seria més viable en el cas de menjadors socials o restaurants socials, on el treball comunitari es pot desenvolupar cuinant els aliments. En canvi, el format de recollida de cistelles s'hauria de repensar. Es proposa promoure l'apropament dels participants a la producció agrícola executant activitats del procés de producció que es puguin fer des de zones urbanes com fer planter o d'altres, o fent algun tipus de formacions pràctiques més dirigides.

Aquesta última proposta també promou un apropament als usuaris, per tal d'introduir de manera més clara i menys teòrica el discurs econòmic que sosté.

A partir d'això sorgeixen un seguit de preguntes sobre l'autogestió, que també han plantejat diverses persones amb les quals s'ha parlat, i que no tenen una única resposta. És convenient buscar el suport estatal? És una manera de perdre l'autonomia que permet a La Comuna actuar segons els criteris que considera siguin o no els que promou l'administració pública? Com per exemple donar accés a tothom sense cap mena de requisit més enllà de treballar horitzontalment pel funcionament de l'activitat.

Totes aquestes propostes també poden constituir un àmbit d'estudi en un futur. Pel que fa a una futura ampliació del present treball hi ha àmbits en els que s'hauria volgut indagar si no s'hagués tractat d'un treball molt exploratori. Entre aquestes s'hi troba ampliar les entrevistes per tal de tenir més representativitat de les conclusions a les quals arriba aquest treball; aprofundir en els canvis de dieta i de cultura alimentària dels participants i els seus motius; estudiar la manera com es presenta i es promou el consum alimentari des de La Comuna d'Aliments i AlterBanc; centrar-se en les formes de comunicació i promoció de La Comuna d'Aliments i d'altres xarxes d'aliments per tal d'atraure gent, i com fer-les més eficaces; fer una recerca amb profunditat de la procedència dels aliments que es recullen al mercat i estudiar l'impacte que generen eco-socialment i també en la problemàtica del petit comerç.

7. BIBLIOGRAFIA

- Pomar León, A. i Tendero Acin, G. (2015). Ja volem el pa sencer. Respostes a la pobresa alimentària en clau de Sobirania Alimentària. Aliança per la Sobirania Alimentària de Catalunya. <https://observatoridesc.org/es/node/4308>
- Álvarez Vispo, I., Herrero, R.L. i Shaw, L. (2021). Colapsadas, excluidas y con hambre de derechos. *Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas*, 40, 13-16. <https://www.soberaniaalimentaria.info/numeros-publicados/76-numero-40/840-portada-40>
- Contreras Hernández, J. i Gracia Arnáiz, M. (2005) Alimentación y cultura. Perspectivas antropológicas. Barcelona: Ariel, pp 6-7. https://www.researchgate.net/publication/332190746_Alimentacion_y_cultura_Perspectivas_antropologicas
- Fernández Casadevante, J.L. i Morán Alonso, N. (2018) . Reflexions sobre comensalitat i cultura alimentària. *Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas*, 31, 24. <https://www.soberaniaalimentaria.info/numeros-publicados/62-numero-31/558-reflexions-sobre-comensalitat-i-cultura-alimentaria>
- Jara, M. (2021). La dieta de los bancos de alimentos. *Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas*, 40, 11-12. <https://www.soberaniaalimentaria.info/numeros-publicados/76-numero-40/840-portada-40>
- Revista SABC. (2021). ¿Cómo funciona la ayuda alimentaria?. *Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas*, 40, 6-10. <https://www.soberaniaalimentaria.info/numeros-publicados/76-numero-40/840-portada-40>
- Martín Cerdeño, V. (2005). Alimentación e inmigración. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/profile/Victor-Martin-Cerdeno/publication/28280633_Alimentacion_e_inmigracion/links/54fac4f80cf20b0d2cb7eee5/Alimentacion-e-inmigracion.pdf

8. ANNEX 1 - Ampliació de l'explicació del SAG i la Seguretat Alimentària

La creació del Sistema Alimentari Global s'inicia a la dècada del 1960 quan la Política Agrària Comú (PAC) implementada l'any 1962, que tenia un enfocament intervencionista i proteccionista per tal de garantir un cert nivell d'autosuficiència alimentària a nivell nacional, va ser substituïda, en una revisió d'aquesta l'any 1992, per una política agroalimentària fortament orientada a la liberalització, mercantilització, industrialització i més endavant internacionalització de l'agricultura i l'alimentació. El procés de retroalimentació entre aquestes dinàmiques i d'altres com la implementació de les polítiques d'ajust estructural als països empobrits imposades pels d'agents de la Governança Alimentària Mundial, configura el Sistema Alimentari Global. Des d'una visió crítica cap aquest sistema es defineix pel fet que comporta una centralització de la presa de decisions i dels beneficis en poques empreses multinacionals i òrgans internacionals, alhora que provoca greus impactes ambientals, socioeconòmics i culturals arreu del món i fracassa en el seu objectiu d'alimentar al conjunt de la població mundial, el que anomena Seguretat Alimentària. El Sistema Alimentari Global provoca també una diferenciació més gran entre el Nord i el Sud global que s'articula a través d'amples desigualtats (Pomar i Tendero, 2015).

El que es critica des de la Sobirania Alimentària del plantejament de la Seguretat Alimentària és que ha estat introduïda pels actors de la Governança Alimentària Global des d'una visió tècnica i política i no estructural de la problemàtica. En principi té l'objectiu d'assegurar l'alimentació de tothom i d'erradicar la pobresa en el context d'emergència alimentària caracteritzat per la fam i la malnutrició tant de la població del Sud com del Nord global, però pretén fer-ho per les mateixes vies que han portat a l'agreujament d'aquesta problemàtica, la perpetuació del SAG. És així perquè es manté la consideració dels aliments com una mercaderia i això comporta a la negociació efectiva del dret a l'alimentació a bona part de la població mundial, alhora que bàsicament beneficia les grans empreses de l'agronegoci, les quals controlen la producció, la transformació, la distribució i la comercialització dels aliments (Pomar i Tendero, 2015). La definició que fa la FAO (l'Organització per l'Agricultura i l'Alimentació de les Nacions Unides) és la següent:

“Es diu que existeix seguretat alimentària quan totes les persones tenen en tot moment accés físic i econòmic a suficients aliments innocus i nutritius per satisfer les necessitats alimentàries i les seves preferències en quan als aliments, per portar una vida activa i sana” (FAO, 1996).

El moviment de la Sobirania Alimentària en canvi, dins els seus eixos d'acció que es desenvolupen en termes de drets humans, defineix el dret a l'alimentació incloent-hi la importància de l'adequació cultural en la solució del problema. Això vol dir que és també important per assegurar el dret a l'alimentació, que els cultius, els mitjans de producció i les dietes s'adeqüin als partons socioculturals de la població local. La ONU defineix el dret a l'alimentació en un informe de la següent manera:

“el dret a tenir accés, individualment o col·lectivament, de manera regular, permanent i lliure, sigui directament o mitjançant la compra en diners, a una alimentació quantitativa i qualitativament adequada i suficient, de manera que es correspongui amb les tradicions culturals de la població a les que el consumidor pertany i que garanteixi una vida física i psíquica, individual i col·lectiva, lliure de por, satisfactòria i digna” (ONU, 2001a).

9. ANNEX 2 – Acturs i funcionament de l'ajuda alimentària estatal

El sistema de compra d'aliments i de la seva distribució està estrictament regulat perquè es duu a terme amb fons públics. La idea principal de l'ajuda alimentària basada en el concepte de Seguretat Alimentària és que es reparteixen els excedents alimentaris del mercat europeu amb l'objectiu de donar-los sortida i de posar-los a disposició de les persones vulnerables, encara que aquest s'ha vist modificat per la mercantilització del procés, com es veurà més endavant. (Pomar i Tendero, 2015)

Les empreses agroalimentàries que produeixen els aliments s'escullen mitjançant un concurs públic anual. Entre els requisits que se'ls demanen hi ha: ser empreses espanyoles o establertes a la Unió Europea que fabriquin i comercialitzin aliments i tinguin capacitat de subministrar-los als magatzems que les organitzacions encarregades de la distribució tenen a totes les províncies, cosa que comporta aportar i distribuir moltes tonelades de productes. A més el criteri que preval a l'hora de seleccionar les empreses és el preu més barat, així que aquests requisits només poden assolir-los les grans empreses, alhora que es promou un sistema d'industrialització que minimitzi els costos per sobre de tot (SABC, 2021).

Pel que fa a les organitzacions encarregades de la distribució passa una cosa similar. Els requisits per a rebre les subvencions dels costos de gestió, transport i emmagatzematge impliquen disposar d'una infraestructura prou gran com per comprendre tot el procés de repartiment d'àmbit nacional. És per això que les úniques organitzacions prou consolidades per optar-hi són la Creu Roja i la Federació Espanyola de Bancs d'Aliments (FESBAL). Elles, a través de les seves xarxes territorials dotades de mínim un magatzem a cada província, s'encarreguen de tota la distribució dels aliments fins a les entitats que formen els bancs d'aliments i menjadors socials de tot l'estat. Les organitzacions de repartiment estan constituïdes per entitats religioses, serveis socials de l'Administració, associacions, fundacions o assemblees i grups locals de les mateixes Creu Roja Espanyola i FESBAL. (SABC, 2021)

10. ANNEX 3 - Entrevista a Marta Soler Montiel

Marta Soler és una professora de la Universitat de Sevilla, experta en Agroecologia i economia. Amb ella vam estar parlant sobre les relacions que sorgeixen en l'acte de donar i rebre a canvi de res i del canvi de cultura alimentària que apareix com una assignatura pendent de l'agroecologia. Les relacions de poder es configuren en tant que qui no té i rep queda subordinat a qui dona, així doncs a través del mecanisme de la vergonya que s'instaura a l'ajuda alimentària, s'exerceix un control i un exercici de poder sobre la resta. La manera que proposava per trencar amb aquesta dominació és la de preguntar a les persones què volen menjar i quines necessitats tenen.

Marta Soler identificava també que la divisió entre menjar de rics i de pobres de la cultura alimentària, té l'origen a l'època de postguerra a Espanya on els més pobres s'alimentaven només de verdura, i no tenien accés a la resta d'aliments.

11. ANNEX 4 – Guió d'entrevista

L'entrevista durarà entre ½ hora i 1h. L'estudi que estem realitzant es pregunta: "Quines són les necessitats alimentàries i socials de la població participant d'AlterBanc i quina valoració fan dels aliments proveïts en el banc d'aliments?" i per tant aquesta entrevista està pensada per poder respondre aquesta qüestió.

L'hem estructurat en 3 grans blocs. El primer va sobre el teu context, el segon se centra en els vincles que es creen en aquests espais, i el tercer fa referència a la valoració dels aliments que rebeu. La idea és anar profunditzant en l'experiència que s'ha viscut en aquest entorn.

Recorda que aquesta entrevista té un propòsit únicament acadèmic i que per tant les teves dades seran tractades de manera confidencial i anònima. A l'anàlisi d'aquesta entrevista no hi constarà cap nom ni cap lloc que ens proporcionis ni tampoc el teu, a no ser que sigui de vital importància per la recerca i tinguem el teu consentiment. Tot i així, sí que serà enregistrada per poder tenir tota la informació amb claredat. L'objectiu en cap cas és de jutjar la informació que m'aportis, ets lliure d'explicar el que sentis.

Introducció

Bloc 0 – PREGUNTES INTRODUCTÒRIES

- Quant de temps fa que participes amb AlterBanc? I amb l'associació veïnal?
- Com has arribat a AlterBanc i La Comuna?
- Què hi feu en aquest espai? Com funciona/s'organitza l'espai? (quanta gent hi ha, cada quant fan coses, com es fan, qui fa què?)
- Quin paper ocupes en aquesta entitat, quines tasques desenvolupes com a participant?
- Has estat en d'altres iniciatives veïnals al llarg de la teva vida?
- Has participat en algun altre tipus d'ajuda alimentària? Quina?

Bloc 1 – CREACIÓ DE COMUNITAT

(a banda del menjar que ja en parlarem més endavant...)

- Quina relació tens amb la resta de participants i col·laboradors? Va més enllà del projecte?
- Com et sents respecte al fet que estàs rebent una ajuda? (si notes que hi ha relacions de poder o que s'estigmatitza la teva posició social, etc.)
- *(Si fa temps que hi és)* Com diries que ha estat la teva evolució en relació a com et sents des que vas entrar en aquest projecte? Et senties diferent al principi respecte d'ara?
- *(Si s'ha rebut o es rep ajuda alimentària convencional)* Quines diferències de funcionament has trobat entre l'ajuda rebuda des del banc d'aliments convencional i la d'AlterBanc, a part dels aliments?
- Quines coses destacades de formar part d'aquest projecte? Amb què t'ha ajudat? (allò que t'ha aportat)
- Què creus que has aportat i aportes tu en el desenvolupament d'aquest?
- Quines expectatives tens en el projecte? Què t'agradaria que t'arribés a proporcionar? O què milloraries?
- Vols afegir alguna cosa més respecte aquest tema?

Bloc 2 – CULTURA ALIMENTÀRIA

(fer l'esforç de pensar en l'experiència del principi d'AlterBanc)

- Quina relació tenies abans d'AlterBanc amb els productes ecològics i agroecològics?
- Quina idea tenies dels productes d'horta en general i per què creus que era així?
- Què vas pensar quan vas saber/veure/adquirir els aliments que ofereixen a AlterBanc en un primer moment? Per què creus que vas pensar això? Què t'ho va fer pensar?

- Com ha canviat la teva alimentació des que reps aquests productes?
- Com creus que ha canviat la teva relació amb aquest tipus de productes i les seves característiques (si consideres que ha canviat)?
- Què ha fet que canviï? (quin paper hi ha tingut AlterBanc i l'associació veïnal?)
- Més enllà d'això, quines necessitats d'ajuda alimentària tens? (o sigui quins productes esperes rebre de l'ajuda alimentària en general)
- I d'ajuda d'altres tipus de productes?
- T'agradaria afegir alguna cosa més respecte el tema de la cultura alimentària o de l'entrevista en general?

PER ACABAR: Perfil

- Quina edat tens?
- *(si es vol)* Quina és la teva situació actual (on vius, treballes, situació familiar, coses de la unitat familiar: amb qui vius, quants sou a casa, com s'organitzen per fer els àpats, etc.)
- Quina diries que és la teva procedència cultural?
- Vols afegir alguna cosa més sobre la teva descripció personal que no t'hagi preguntat? (respecte al projecte o respecte la teva vida...)

12. ANNEX 5 – Descripció de les persones entrevistades

E1:

- Dona
- República Dominicana, porta més de 30 anys aquí.
- Hi va ser des del principi
- Parla en català una mica barrejat amb el castellà
- Ha estat en d'altres iniciatives veïnals no alimentàries (Xarxa de Sant Antoni, Sindicat de llogateres). Hi va entrar i feien moltes coses pel barri, etc.
- Ha participat amb d'altres ajudes alimentàries fent voluntariat i rebent ajuda, en concret en una església on el Banc d'Aliments hi duia menjar
- 4 a casa: germà, mare, fill i ella.
- Treballa a l'ajuda a domicili
- 58 anys

E2:

- Dona
- Colombiana
- No hi és des del principi, va començar a l'agost de l'any 2020 quan el confinament ja havia passat.
- Parla en castellà
- No ha rebut ajuda alimentària, ni ha estat en associacions veïnals quan se li pregunta directament. Després diu que durant la pandèmia va rebre una cistella de productes ecològics també (però no li vaig preguntar més sobre això).
- Comparteix pis, quan va entrar a La Comuna vivia amb el seu fill, la jove i una altra noia a la que ajudava. Ara viu sola però compartint pis.
- Treballa als matins
- 50 anys

E3:

- Home
- No estranger
- Fa sis mesos que col·labora a la Comuna
- Parla en català
- Primer cop que participa en una iniciativa veïnal i va estar en contacte amb Serveis Socials durant dos mesos
- Viu compartint pis però la unitat familiar és ell (els aliments que recull son per ell)
- Busca feina
- 40 anys

E4:

- Dona
- Ucraïnesa
- Hi és des de l'estiu de 2020, després de desconfinar-nos
- Parla en castellà
- Ha estat en altres bancs d'aliments convencionals i en altres associacions veïnals. Cultura AAA, espai per ajudar a artistes que molts no tenien ajudes estatals, feien ajudes de tot tipus (menjar i d'altres)
- Es dedicava a la música, amb la crisi va quedar totalment impossibilitada de treballar i ara s'està recuperant. Va perdre el permís de residència.
- Viu amb el seu fill (que ja és gran i estudia)

13. ANNEX 6 – Graella tipològica plantejada inicialment

Alternant dues o tres persones de les tres entitats veïnals on ha participat AlterBanc:

Participants d'AlterBanc		TEMPORAL			
		DES DEL PRINCIPI	INCORPORACIÓ TARDANA		
GÈNERE	DONA	1	1	Estrangera	PROCEDÈNCIA
	HOME	1	1		
	DONA	1	1	No estrangera	
	HOME	1	1		